

Віровідступництво в ісламі

Історичний аналіз та аналіз з точки зору Писання

APOSTASY **in ISLAM**

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ

*A Historical &
Scriptural Analysis*

TANA JABIR ALALWANI

Серія МІД «Книги у скороченому викладенні»

ВІРОВІДСТУПНИЦТВО В ІСЛАМІ

Історичний аналіз та аналіз з точки зору Писання

Таха Джабір аль-Альвані

*Книга надрукована за підтримки
Асоціації освітнього розвитку*

*Центр ісламознавчих досліджень
Національного університету
«Острозька академія»*

Міжнародний Інститут Ісламської Думки

Острог — 2020

Apostasy in Islam:
A Historical and Scriptural Analysis
Taba Jabir Al-Ahwani

Віровідступництво в ісламі:
Історичний аналіз та аналіз з точки зору Писання
Таба Джабір аль-Альвані

© Міжнародний Інститут Ісламської Думки, 2020

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)
P.O. Box 669
Herndon, VA 20172, USA
www.iiit.org

IIIT London Office
P.O. Box 126
Richmond, Surrey
TW9 2UD, UK
www.iiituk.com

ISBN:

Переклад: Віталій Щепанський
Редакція: Михайло Якубович
Обкладинка: Шіраз Хан
Верстка: Гасан Гасанов

Яке покарання приписане законом за віровідступництво (*аль-рідда*), якщо таке існує, і як це корелює з вимогою релігійної толерантності, яка міститься в аяті 2:256 Корану: «Немає примусу до релігії»?

Загальновідомо, що Пророк Мухаммад не засудив до смерті жодного віровідступника. Це питання залишається одним з найбільш суперечливих протягом багатьох століть у мусульманському світі. Також це є причиною того, що сьогодні ісламську юриспруденцію медіа звинувачують у зневазі до прав людини й свободи самовираження.

За Кораном, забрати життя людини без законного обґрунтування рівнозначно вбивству всього людства. Таким чином, надзвичайно важливо, щоб задля співчуття й справедливості, а також свободи переконань, ця тема була зрозуміло розглянута й пояснена раз і назавжди.

Яке покарання приписане законом за віровідступництво (*аль-рідда*), якщо таке існує, і як це корелює з вимогою релігійної толерантності, яка міститься в аяті 2:256 Корану: «Немає примусу до релігії»?

Це скорочена версія важливого дослідження Таха Джабір аль-Альвані «Віровідступництво в ісламі. Історичний аналіз та аналіз з точки зору Писання», вперше опублікованого в 2011 році. Є загальновідомим фактом те, що Пророк ніколи в своєму житті засуджував до смертної кари віровідступників. Тому до цього часу дане питання залишається одним з найбільш контрверсійних, з-поміж тих, що турбували мусульманський світ протягом століть. Саме цю проблему висвітлюють медіа, звинувачуючи ісламську юриспруденцію в кричущій зневазі до прав людини й свободи самовираження.

Тема цієї книги – дуже чутлива й важлива. Автор правильно фокусується на точних даних, щоб проаналізувати деталі історичних витоків дискусії, а також моральні й контекстуальні проблеми, які її супроводжували. Обговорюючи аргументи, висунуті прихильниками покарання у вигляді смертної кари, він стверджує, що Коран і Сунна пропонують свободу віросповідання, включаючи акт зміни релігії, і не підтримують смертну кару за гріх аль-рідда. Звернемо увагу на слово «гріх», тут є уточнення: якщо віровідступництво особи не супроводжується чимось іншим, що може вважатись кримінальним злочином, особливо в контексті національної безпеки, то, на думку автора, віровідступництво залишається проблемою, яка існує лише між Богом і людиною. Цікаво, що Коран особливо звертається до людей, які повторно повертаються до стану невіри після того, як увірували, але немає жодної згадки про те, що вони повинні бути вбиті або покарані. Іслам вчить, що люди вільні у виборі релігії, у якій вони бажають поклонятися

Богу. Ця основа відповідальності людини є вибором, за який людей будуть судити в наступному, а не в цьому житті.

Ця робота написана в часи великої заплутаності й вразливості, коли дуже потрібне істинне розуміння вищих намірів і цінностей Корану й Сунни, *макасід аль-шаріа*. Автор використовує підхід, який ґрунтується на даних, детально аналізуючи Коран й достовірні хадиси, беручи до уваги традиційні підходи до вивчення ісламських текстуальних наук та інших сфер знань, а також досліджуючи схоластичні тлумачення.

За Кораном, забрати життя людини без справедливої на те причини рівнозначно вбивству усього людства. Таким чином, надзвичайно важливо, щоб задля співчуття й справедливості, а також свободи переконань, ця тема була зрозуміло розглянута й пояснена раз і назавжди.

ВСТУП

Це дослідження спрямоване на те, щоб показати відсутність консенсусу стосовно існування законно приписаного покарання, даного в Корані й роз'ясненого в Сунні, за віровідступництво в сенсі, в якому воно використовується. Основою даних, які стосуються віровідступництва, є слова й дії Пророка, передані до нас у достовірних хадисах і традиціях, які дозволяють нам зробити висновок про те, існує чи ні особливе, законно приписане покарання в ісламі за гріх зміни релігійних переконань за умови, якщо інші кримінальні дії не пов'язані з цим. Адже Коран і Сунна підтверджують свободу, дану людям, яка охоплює їхні бажання, наміри, думки, висловлювання й дії.

У цьому напрямку дослідження також аналізує різноманітні правові школи думки, в якому більшість мусульманських юристів обґрунтовували своє твердження про те, що віровідступник повинен бути засудженим до смерті, згідно з усною Сунною й консенсусом. Методологічний підхід цього дослідження включає філософський, аналітичний, індуктивний/історичний аспекти, а також традиційні підходи до вивчення ісламських текстових джерел та інших достовірних сфер знань. Коран - головне джерело всіх постанов, які повинні ґрунтуватись на принципах й основах. Сунна розглядається як джерело, яке роз'яснює зміст Корану в обов'язковому порядку.

Для пояснення значення лінгвістичних термінів, які з'являються в Корані використовувався наступний критерій: використання в Корані цих термінів; пояснення Пророка в Сунні; традиційне використання цих термінів у різноманітних діалектах, літературних стилях і риториці арабської мови. Дотримуючись цього порядку пріоритетності, можна зробити

висновок, що використання цих термінів у арабській мові не впливає на тлумачення Корану. Зрештою, ісламські правові цінності та наміри є універсальними, показують шлях для тих, хто шукає істину й значення деяких текстів, які стосуються віровідступництва.

Щоб розглянути таке контрверсійне питання, як покарання за віровідступництво, мусульманські юристи вдаються до вичерпного тлумачення або іджтіхаду. Фундаментальна проблема, розглянута в цьому дослідженні, - особисте віровідступництво: зміна в доктринальних релігійних переконаннях людини й, як результат, у мисленні, поглядах і поведінці. Людина не пов'язує акт зміни своїх доктринальних поглядів з протестом проти суспільства або його законів, проти його законних лідерів, чи то політичних, чи то релігійних. Вона не загрожує суспільству жодним чином, вона всього лише змінює свою доктринальну точку зору. Замість того, щоб стати суспільним захисником своєї нової позиції, її віровідступництво замкнуте на ній самій.

Це дослідження розглядає наступні питання: Чи приписав Бог смерть у якості законного покарання для такої особи, за умови, щоб громада спочатку закликала таку людину до каяття, або ж і без цієї умови?

І, таким чином, чи є обов'язком мусульманської спільноти, представлені своїми правителями, здійснювати покарання, засуджуючи до смерті лише за те, що хтось змінив свої погляди? І чи потрібно це робити, якщо зміна в поглядах цієї людини не супроводжувалась іншими злочинами? Якщо член мусульманської спільноти повинен вбити людину, чи буде він звільнений від покарання чи його чекатиме відплата за все, окрім за виконання закону власними руками?

Чи повинна мусульманська спільнота змусити цю людину й інших подібних до неї повернутися до ісламу силою? Хіба Коран заперечує легітимність такого примусу? Більше того, чи існує одноголосна згода з часів світанку ісламу стосовно того, що мусульманська спільнота повинна засуджувати до смерті віровідступника? Чи є ця точка зору предметом незгоди, яка недостатньо висвітлена? Як розглядати віровідступництво: як

простий відхід від ісламу, або як акт агресії проти нього? Яким злочином більшість тих, хто підтримує смертну кару, вважають віровідступництво: політичним або кримінальним? Більше того, припускаючи, що це є законно приписане покарання, і враховуючи те, що, як зрозуміло сказано в авторитетних ісламських текстах, законно приписані покарання слугують для спокутування гріхів людини, як розглядати смертну кару за віровідступництво: формою очищення чи спокутування?

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб надати методологію, яка буде слугувати моделлю, яку можна використати, щоб помістити ісламську традицію під владу Корану, тим самим приводячи їх в повну відповідність зі вченням Корану.

Розділ перший

Чи є віровідступництво найтяжчим злочином?

Не зважаючи на відсутність консенсусу в ісламських правових рішеннях щодо питання віровідступництва (аль-рідда) протягом перших трьох століть ісламу, ті, котрі наполягають на існуванні законно приписаної смертної кари за віровідступництво в ісламському праві, стверджують, що такий консенсус існував. Роблячи це, вони намагаються переключити увагу від того факту, що видатні постаті, такі як сподвижник Пророка Умар ібн аль-Хаттаб, Ібрагім аль-Нахі, Суфьян аль-Саурі та інші науковці не підтримували такого покарання. Вони прагнуть запобігти будь-якому переосмисленню цього покарання з боку пізніх мислителів.

Розглядаючи вчинок віровідступництва, чи повинні ми надавати пріоритет праву особи на вираження своїх особистих поглядів і вірувань чи праву суспільства запобігати й протестувати проти того, що торкається найбільш сокровеного? У 2006 році афганський громадянин Абд аль-Рахман Абд аль-Маннан потрапив у заголовки багатьох світових медіа

через прийняття християнства й подальше розлучення, втрату опіки над дітьми й ув'язнення. Завдяки тиску світових лідерів його відпустили й дали політичний притулок в Італії. Його випадок проливає світло на питання віровідступництва в ісламі й ставлення до нього в світі.

Народи зазвичай володіють набором незмінних цінностей, які вони ретельно намагаються зберегти, особливо свою національну ідентичність. До нашого часу практично кожен народ вважав свою релігію найважливішою складовою своєї ідентичності. Існування, структура й ідентичність народів були пов'язані з тим, що вони приймали й ідентифікували себе з особливою релігією або системою духовних поглядів. Мусульманські вчені вважали релігію однією з п'яти найважливіших потреб людини, основою багатьох важливих рішень в ісламському праві; найважливіше з таких рішень стосувалось іджтіхаду, який розглядається, почасти, як засіб захисту й збереження ісламської релігії на національному рівні.

Законно встановлене покарання за віровідступництво, на думку деяких вчених, містить індивідуальну й колективну площини, оскільки вважається, що воно ґрунтується на потребі захищати релігію від тих, хто прагне нашкодити їй, маніпулювати нею або протестувати проти неї. При розробці рішень, які стосуються цього питання, мусульманські вчені не побачили суперечності між загальновизнаним принципом релігійної свободи, висвітленим у Корані, і їхнім підтвердженням смертної кари за віровідступництво. Протягом різних періодів нашої ісламської історії, таке покарання вважалось справедливим. Погляди видатних ранніх вчених, які не погоджували з думкою більшості, включаючи впливових постатей, таких як сподвижники Умар ібн аль-Хаттаб (пом. 664), Ібрагім аль-Нахі (пом. 715), Суфьян аль-Саурі (пом. 777) та інших видатних постатей, не стали публічними й не набули широкого поширення.

Таким чином, передавачі ісламської юриспруденції пропагували твердження про те, що існував «консенсус» стосовно рішення, яке було прийняте більшістю вчених-факіхів, про те, що віровідступника потрібно змусити повернутись в іслам під

страхом смертної кари. Запропонованою метою цього рішення був захист релігії від спроб знецінити її або підірвати її роль основи існування мусульманського суспільства, основи легітимності держави й джерела ісламської доктрини, права й всіх пов'язаних систем життя в мусульманській державі.

Це рішення суперечить праву людини обирати доктрину вірувань або релігію, а також вільно висловлювати свої погляди без примусу, обговорення чого почали реформатори Джамаля аль-Дін аль-Афгані, Мухаммад Абдо, Рашид Ріда та інші. Ці мислителі були занепокоєні, що іслам вчить тому, що обов'язково змушувати віровідступника повертатись в іслам під страхом смертної кари, застосовуючи примус в ісламі й не поважаючи свободу віросповідання й висловлювання. Відома книга Аль-Афгані «Аль-Рададала аль-дахірійїн» підтвердила потребу мусульман дотримуватись коранічного припису мирно обговорювати з тими, хто не погоджується з ними, відповідати на їхні твердження й спростовувати сумніви чи аргументи, які вони висловлюють стосовно ісламських доказів і даних. Однак, питання не було вирішене в ті часи й залишалося суперечливим, у той час як скептики не висловлювали публічно свою точку зору.

Перенесемось у 1985 рік, коли президент Судану Джафар Німейрі забезпечив виконання рішення в ісламському праві, наказавши стратити Махмуда Мухаммада Таха. Після цього була справа Салмана Рушді й подальший наказ стратити його, виданий імамом Ірану Хомейні. Обидва випадки увійшли в міжнародний дискурс й іслам почали вважати ворожим до найвищої з усіх цінностей сучасного Заходу: свободи. Фетви й книги, видані після справи Рушді, стосувались статус-кво рішення про смертну кару віровідступника. Більше випадків трапилось у Єгипті, сіючи незгоду серед освіченої еліти Єгипту, у той час як Організація Об'єднаних Націй, її організації-сателіти та інші органи нового світового порядку здійснювали наступ на іслам. Як можуть мусульмани впоратись з цими труднощами, які продовжують атакувати й очорняти їх, відвертаючи людей від ісламу?

За звичаєм мусульманських правознавців, це дослідження використовує термін хада (мн. — худа), щоб описати закони й приписи Бога. Араби використовували лінгвістичний термін хада у сенсі бар'єру між двома предметами. Терміни, які використовуються мусульманськими правознавцями та вченими у сфері методології юриспруденції, намагались послуговуватись «не коранічною, а скоріше арабською мовою». Наочним прикладом цього є використання терміну «хада» та його множини «худа».

Цей термін з'являється в чотирнадцяти аятах Корану. У двох з них він використовується в сенсі «закони й приписи Бога» стосовно здійснення голодування, шлюбу й розлучення, та отримання спадку. В жодному аяті худа не стосується покарання, а навпаки підтверджує необхідність дотримання постанов і законів Бога.

Коран підкреслює важливість дотримання законів Бога, пов'язаних з сімейними питаннями, тому можна лише дивуватись як мусульманські правознавці змінили використання цього коранічного терміну, звузивши його значення до сфери системи виконання покарань. Термін «хада» з лінгвістичної точки зору означає запобігання або заборону. Також при описі покарань, згаданих в Корані за крадіжки та сексуальні проступки, не використовується термін «хада». Що лежить за цим кричущим протиріччям використання Корану?

Правитель розглядає карну систему як найважливіший метод встановлення порядку, поваги й досягнення цілей. Найстрашнішою карною системою є та, авторитетність яку можна приписати Богу, оскільки завдяки існуванню такої системи правитель може отримати найбільше вигоди від встановленого режиму. Саме тому благочестиві вчені, такі як імам Малік, Абу Ханіфа, Аль-Шафії, Ахмад ібн Ханбал, Аль-Хасан Аль-Басрі, Суфьян аль-Саурі та інші часто дорікали правителям за неправильне використання карної системи й використання її для задоволення власних тиранічних примх. Письмові джерела мусульманського спадку містять такі докори в проповідях правознавців та закликах до правителів, а також в їхніх посланнях, уроках та роботах з юриспруденції. Дійсно, в наш

час деякі прихильники «політичного ісламу» зводять іслам та ісламське право лише до карної системи. Відповідно, коли багато хто з таких людей говорить про застосування ісламського права, те, що вони мають на увазі під «ісламським правом», є нічим іншим, як пов'язаними з ним покарання. Також деякі режими залюбки вдаються до певних покарань, щоб продемонструвати свою релігійну силу та свою відданість Шаріату.

Релігійна чистота гостро контрастує з викривленнями, які виникли через релігійність людей і їхнє розуміння релігії. Такі викривлення нищать релігійні концепції, які позбавляються їхньої легітимної сутності й отримують інші значення. Бог проголошує те, що Він послав Свого Посланця для того, щоб люди не були проти Нього, а також підтверджує здатність людей протестувати й сперечатись та інстинктивне прагнення пукати докази й підтвердження. Коран дав ісламу горизонти, які оновлюють себе з плином часу. Він дає міцний ґрунт для вічної доктрини ісламу й пояснює принципи його права. Сунна містить застосування Корану, яке відображає найвищий, найточніший рівень розуміння.

У цілому, Сунна пропонує методологію наслідування Пророка. Таким чином, ми повинні усвідомлювати головні відмінності між наслідуванням і підкоренням з одного боку, та імітацією й бездумним прийняттям з іншого. Наслідування й підкорення є процесами, які спираються на авторитетну природу й переконливість даних і знання й розуміння їх індивідом. У той же час імітація й бездумне прийняття (аль-таклід) є типом бездумної мімікрії, якій не передує жоден аналіз чи роздуми про достовірність даних.

Іджтіхад — унікальна риса ісламського права, основна, неодмінна характеристика незалежного мислення й реформ. Роздумуючи про Сунну як про те, що роз'яснює, пояснює й впроваджує, можна зробити висновок, що Коран також потребує іджтіхаду. Цей важливий процес екзегези є засобом визнання світової різноманітності людей і думок і розглядає важливі питання.

Розділ другий

Опис віровідступництва в Корані

Коран представляє фундаментальні характеристики концепції віровідступництва. Якщо коротко, Бог карає за віровідступництво та недостатнє каяття або не прийняття ісламу в наступному житті. Людина, яка здійснила віровідступництво, зробила погано лише собі. Ті, хто відступили від своєї віри повторно, не отримують прощення, щоб вони не робили.

Якщо хтось приймає іншу віру примусово й, таким чином, не має іншого вибору, то це не впливає на його справжню віру. Віровідступництво може вплинути на справжню віру лише в тому випадку, коли людина свідомо відкриває своє серце для неї й прагне заперечити істину. Слабка віра, недостатня впевненість і відсутність чистосердечного поклоніння Господу є найважливішими вихідними точками для віровідступництва. Будь-які вчинки, здійснені людиною, яка заперечує істину, не призведуть до нічого й це той результат, на який вона повинна очікувати. Термін «віровідступництво» означає відвертання від ісламу й віри після того, як людина прийняла її відповідно до того, як приписав Бог.

Терміни «аль-рідда» та «аль-іртідад» у коранічному розумінні означають повернення до того, що хтось покинув від того, що він здобув. Однак, в жодному з різних коранічних контекстів, в яких описується віровідступництво, не говориться про відхід лише від ісламу, або відхід лише від духовного. Скоріше, Коран використовує термін, який включає духовне та матеріальне, в поєднанні з дієсловом радда, відвертатись. Рідда в Корані означає явний відступ і залишення ісламу задля невіри. Однак потрібно зауважити, що цей аят стосується всіх, хто прийняв іслам, щоб непохитно слідувати йому, адже це істинне керівництво: найбільш авторитетна, тверда основа життя та існування.

Володіючи цим поясненням концепції віровідступництва, або рідда, в Корані, ми можемо бачити, як Коран використовує цей лінгвістичний термін для охоплення різноманітних

значень, вживаючи його в якості усного іменника, пов'язаного з релігією. Усний іменник аль-рідда використовується для позначення відходу від ісламу. Людина залишає свою віру, якщо вона заперечує істину після того, як посвятила себе Богу через іслам. Рідда використовувалась протягом століть для одногозначного позначення відходу від релігії й, у тому числі, від ісламу.

Жоден з аятів, які стосуються цієї теми – всі місця, які стосуються рідда або іртідад – не містить жодної згадки про земне покарання за гріх або злочин віровідступництва, а також вони не говорять, відкрито чи приховано, про потребу застосування сили до віровідступника для того, щоб повернути його до ісламу й не наказують його вбити, якщо він відмовиться це зробити. Як показано в Корані, термін рідда відображає психологічний і ментальний стан, який приводить індивіда до точки віровідступництва.

Свобода людини є однією з найвищих цінностей ісламського права й однією з його життєво важливих цілей. Дійсно, однією з визначальних функцій релігії та ствердження того, що Бог один, є звільнення людини від забобонів, язичництва та поклоніння створеним сутностям і встановлення зв'язку з Богом Всемогутнім. Багато аятів Корану були послані для підтримки та захисту цієї свободи. Фактично, багато аятів Корану, які присвячені релігійній свободі, посилюють один одного, утверджуючи це право й обов'язок захищати й оберігати її від зовнішніх впливів.

Більше того, серед цих аятів є один, у якому сказано: «Немає примусу в релігії».² Коли невіруючі в Мекці вели війну з мусульманами в 4 рік гіджри й деякі сподвижники попросили Пророка дозволу змусити дітей-юдеїв прийняти іслам і таким чином не дати їм жити з юдеями, Пророк заборонив їм робити це. В питанні більш близькому до політики, ніж до релігії, звичною справою для представників деяких релігій, зокрема для християн, було змушувати людей приймати їхню віру.³ Багато аятів Корану дали чітко зрозуміти Пророку, що не можна примусово насаджувати свої релігійні переконання іншим.⁴

Існує відмінність у ставленні Корану до тих, хто продовжує перебувати в стані «початкової невіри», тобто невіруючого, який ніколи не мав віри, і ставленні до того, хто перестає вірити після того, як увірував. Такий розподіл визнає свободу, якою Коран наділяє людину, яка все ще перебуває в стані початкової невіри, у той час заперечуючи таку свободу для того, хто перестав вірити після того, як увірував.

Стосовно питання, яке стосується каяття за віровідступництво і буде чи ні таке каяття прийняте, усе це є питаннями божественної прерогативи. Якщо акт віровідступництва не супроводжується іншими кримінальними злочинами, він залишається лише між Богом і людиною, і земні правителі чи хтось інший не в праві втручатися.

Розділ третій

Віровідступництво за життя Пророка

В ісламі існує аксіоматична істина, яка полягає в тому, що Коран є фундаментальним джерелом доктрин, законів, систем, принципів, які формують релігію іслам. Сунна – уточнення й пояснення Корану, приклад того, як дотримуватись його вчення і як Пророк впроваджував у життя те, що написано в Корані. Існують численні відмінності між Кораном і Сунною. Почнемо з того, що Коран – фундаментальне джерело ісламських законів, в той час як автентична Сунна – додаткове джерело пояснень того, що написано в Корані. Коран і Сунна – взаємодоповнюючі джерела інформації. Не може бути жодного протистояння, протиріччя або заперечення між ними, а також жодна частина Сунни не може викривляти або зводити нанівець те, що написано в Корані. Сунна пояснює все, що сказано в Корані.

Принципи й епістемологічна методологія Корану чітко окреслюють незрозумілу природу релігійної свободи. Коран чітко говорить про те, що покарання чекає на невіруючого або віровідступника в наступному житті. В еру Пророка жили

тисячі тих, хто увірували, потім стали лицемірами чи здійснили віровідступництво. Фактично, їхнє віровідступництво досягло тієї межі, коли воно шкодило Пророку та мусульманській спільності. Однак, він утримувався від того, щоб завдати їм шкоду, щоб не говорили, що «Мухаммад вбиває своїх сподвижників», нав'язує свою доктрину людям або змушує їх прийняти його релігію. У жодному випадку Пророк не закликав убивати людину, якщо її не звинувачували в іншому злочині, який вимагав такого покарання.

Наприклад, більшість істориків та вчених, які спеціалізуються на біографії Пророка, говорять, що деякі люди, які прийняли іслам, відрікались від нього після того, як Пророк розказав про те, що трапилось з ним вночі, коли він здійснив загадкову мандрівку з Мекки в Єрусалим, після чого деякі мусульмани здійснили акт віровідступництва й повернулись до своєї попередньої релігії. Усі випадки, коли віровідступників страчували за життя Пророка, що підтверджено різноманітними джерелами в хадисах, були пов'язані не з самим актом віровідступництва, а з їхньою участю в воєнних злочинах або вбивствах.⁵ Бог дійсно наказав Пророку боротись з тими, хто заперечує істину.

Не існує встановленого Богом покарання, яке приписує засудити до смерті того, хто повернувся до стану невіри після того, як увірував. Ні в Корані, ні в діях Пророка ми не знаходимо будь-яких вказівок того, що Пророк знав те, що Бог установив покарання за віровідступництво. Адже якби він знав про таке покарання, він би не сумнівався й чинив так, як наказав Бог, оскільки він був прямолінійним у заклику до покарання за певні злочини в інших випадках.

Коли мусульманські юристи побачили, що Коран не містить нічого, що можна було б розглядати як передбачене законом покарання за віровідступництво, і що Сунна, включаючи слова Пророка та його дії, також не передбачає такого покарання, і що свобода вибору того, у що вірити, є найвищою цінністю ісламу, установленною в майже двохстах аятах Корану, вони підтримали твердження про те, що віровідступника потрібно стратити – яке, до того ж, вони розглядали як таке, що ґрунтується на консенсусі сподвижників Пророка, -

звертаючись до недобросовісно переданого недостовірного хадису, який торкається висловлювання Пророка й багатьох традицій, жодна з яких не позбавлена від сумнівних елементів.

Інший значний приклад з життя Пророка включає мирний договір між мусульманською спільнотою та племям курайшитів в Мецці в 627 році, коли сторони домовились припинити війну на десять років. Худайбійський договір повинен був діяти десять років, але тривав лише два, оскільки курайшити порушили договір. Худайбійський договір – гарний приклад того, що Пророк ніколи не карав за віровідступництво, оскільки ключова умова договору змушувала б його проігнорувати цей принцип, якщо він коли-небудь існував, і звісно ж він ніколи не порушив би наказ Аллага чи то заради політичної доцільності, чи з інших причин. За договором, будь-хто, хто вирішить покинути мусульманський табір, зможе повернутись до курайшитів без будь-яких наслідків для нього. Договір давав важливу надію на мир без порушення приписів Аллага. Цей факт не можна ігнорувати. Окрім того, той, хто намагатиметься обійти цю чітку вказівку про те, що покарання за віровідступництво не було визначене, стверджуючи, що воно таки було визначене, але вже після того як договір було укладено, буде засадничо неправим. Адже немає чіткого історичного фактажу, який вказував би на те коли буцімто таке законодавство було запроваджене й чи було воно запроваджене взагалі

Достовірним фактом є те, що ніколи впродовж усього свого життя Пророк не карав смертю за віровідступництво. Якби він знав, що йому наказано Богом карати смертю за віровідступництво від його релігії, він ніколи не вагався б для того, щоб втілити такий наказ у життя, якою б не була причина. Стосовно тих прикладів, про які вже згадувалося у цьому дослідженні, то вбивство віровідступників завжди здійснювалося не за власне віровідступництво, а за інші вчинки, оскільки у цих випадках віровідступництво поєднувалося з численними іншими злочинами. У таких випадках, як ці, віровідступництво було своєрідною декларацією бунту проти спільноти й ворожості по відношенню до неї.

Розділ четвертий

Відповідь на віровідступництво в усній Сунні

Усна Сунна, яка складається з висловлювань Пророка, містить поодинокі хадиси, в яких сказано, що потрібно вбити віровідступника. Найвиразнішим хадисом цього типу й найбільш цитованим серед мусульманських правознавців, які відстоюють необхідність смертної кари для віровідступника, є наступний: «Якщо хтось змінює свою релігію, вбий його». Цей хадис став широковідомим після раннього періоду ісламу. Якщо до того він був одиночним хадисом (хадис ахад), який вважався не повністю переданим.

Цей хадис пов'язаний з ситуацією, коли єврейські лідери працювали над тим, щоб підірвати статус Пророка, Одкровення та його місії будь-яким шляхом, розповсюджуючи брехню про мусульман у Медині, розділяючи людей і підриваючи групову безпеку загалом. Це не був випадок, коли мусульманин, який сповідував іслам, здійснив віровідступництво, а потім прийняв іслам знову. Жодного разу Пророк не страчував нікого й в інших більш пізніх ситуаціях. Але зараз цей хадис використовується як приклад того, що іслам підтримує покарання віровідступництва у вигляді смертної кари. Це дослідження спростовує заплутану історію, яка приписувалась імаму Алі, як основа для тлумачення хадису. У Корані написано наступне стосовно напрути між громадами:

«Якщо лицеміри й ті, в чиїх серцях хвороба, а також ті, хто поширює в Медині чутки, не припинять, Ми неодмінно підкоримо їх тобі, і вони будуть поряд із тобою зовсім недовго. Вони будуть прокляті! Де б їх не знайшли, їх хапатимуть і вбиватимуть! Таким був закон Аллага для тих, які жили раніше. І ти не знайдеш зміни в законі Аллага!».

Ці аяти з Корану були послані для того, щоб припинити таке плетіння підступів проти ісламу на внутрішньому фронті й спробувати домогтися від таких людей покори.

Тому якщо хадис, у якому Пророк сказав: «Якщо хтось змінює свою релігію, вбийте його», - достовірний, то значить він розглядав в уммі серйозну безпекову ситуацію й вимовив ці слова.

Шкідлива й часта звичка нашої ісламської юриспруденції полягає в тому, що вони на Практиці ставлять те, що написано в хадисі, вище за те, що було послано в Корані. Вчиняючи так, хадис піднімається зі статусу пояснюючого Коран (що означає те, що він підпорядковується тому, що він пояснює) до статусу Рівного або паралельного до Корану джерела. У кінцевому результаті, не дивно, що ми дозволяємо хадисам панувати над Кораном і виносити судження. Саме тому у цьому дослідженні цитуються хадиси в тій формі, в якій вони дійшли до нас різними ланцюгами передачі та в різних варіаціях, а також використовуються текстові свідчення на підтримку їх та те, що вчені можуть сказати про них.

Вдаючись до цього, будь-хто може побачити, як вчені використовують їх, виводять їх зі сфери, у якій вони всього лише пояснюють Коран, у сферу, в якій вони панують над ним і виносять рішення, яких не аж в самому Корані. Ми можемо побачити, наприклад, що цей хадис включає руйнування людського життя, яке Коран захищає й оберігає, і він намагається усіма можливими шляхами вберегти його від руйнування.

Також близько двохсот актів Корану заперечують принцип примусу в питанні віри й утверджують абсолютну свободу у виборі того, у що вірити та яку релігію сповідувати. Як можна побачити, Коран стверджує, що немає земного покарання за рішення змінити релігію (якщо особа не вина в іншому злочині). З іншого боку, Коран говорить, що право проголошувати кару за звичайне віровідступництво (не пов'язане з іншим злочином) належить лише Богу. Коли хтось розглядає цей хадис у контексті актів Корану, значення яких чітко та зрозуміле, труднощів не виникає. Однак, коли різні версії хадису

цитуються окремо від Корану й коли деякі передавачі пов'язують це з подіями та історіями, то хадис може стати незрозумілим. Окрім того, ланцюги передачі деяких хадисів можуть бути неповними і/або слабкими, тому деякі хадиси є недостовірними джерелами.⁶

На додачу до відзначення проблем з цими хадисами у плані ланцюжків передачі, слід згадати й про те, що багато які з них передані лише єдиним передавачем. Деякі розповіді, у яких згадується спалення віровідступників або невірних у вогні не згадують про те чи спалювалися трупи людей, котрих вбили мечем, чи вони спалювалися живцем. Окрім того, ми відзначаємо, що багато з цих розповідей є сповненими суперечностей та неточностей. Це дослідження також має на меті показати важливість слідування Корану у якості вищого, ніж Сунна, джерела. Іншими словами, це саме Коран підтверджує істинність Сунни, а не навпаки. Наголос на цьому посилювався в ранні часи ісламу поведінкою та ставленням перших двох праведних халіфів, Абу Бакра й Омара ібн аль-Хаттаба, які діяли згідно з настановами Корану й Сунни.

Розділ п'ятий

Ставлення мусульманських юристів до покарання за віровідступництво

Наступним кроком у цій дискусії є розгляд ставлення до цієї справи мусульманських юристів та ісламської юриспруденції, та доказів, на яких вони базували своє ставлення. Мусульманські юристи базували своє ставлення до цього питання на двох підвалинах: вербальній Сунні та на хибному уявленні про те, що хадис «якщо хтось змінить свою релігію, то вбийте його» є валідним. На додачу, побутувало генералізоване застосування цього хадису до кожного, хто змінював свою релігію, створив він загрозу для ісламу та мусульман чи ні.

Друга підвалина, це заявка на консенсус, яка є хибною: навіть з ученими справа виглядає так, що вони не можуть дійти згоди стосовно того, що слід вважати консенсусом, ісламські школи юриспруденції сильно розійшлися у цьому питанні. Більшість визнаних релігійних шкіл юриспруденції змішали віровідступництво у політичному сенсі з віровідступництвом у сенсі зміни власних переконань та віри. Деякі вчені дотримувалися думки, що відступництво від ісламу є злочином за який передбачається визначене Богом покарання, з яким не можна зволікати в жодному випадку. Інші переконані в тому, що віровідступництво є злочином, що передбачає дискреційне покарання, тоді як третя група дотримувалася думки, що покарання за віровідступництво належить до сфери «ісламської законодавчої політики» і що мусульманські правителі вільні на власний розсуд призначати за нього покарання, керуючись власними тлумаченнями, щоб підтримувати законність, публічний порядок та єдність громади.

Змішання між «політичною» зрадою та «релігійним» відступництвом постало в усній культурі, яка превалювала у хіджазькому середовищі, про яке згадувалося раніше, на нього вплинула юдейська культура усної традиції, згідно з якою кожного, хто відступався від юдаїзму, треба було вбивати. Також, ісламське завоювання охопило багато країн – усі вони мали власні системи, звичаї, культури й закони – юрисдикцією мусульманської спільноти. Такі закони стосувалися, наприклад, зради, заколоту проти політичного й легального порядку і так далі. Візантійці, перси й інші, усі вони мали добре усталені закони й регулювання, котрі породжували звичаї й культури у завойованих країнах, і які, своєю чергою, просочили мусульманське середовище. Ці закони, правила й звичаї та культури, таким чином, вплинули на стан мусульманського юридичного світобачення.

Причини, які стояли за «війнами з віровідступниками» в часи правління Абу Бакра (632 – 634) не були точно визначеними. Хоча вони знаходилися у політичному вимірі, релігійний вимір був саме тим, на що посилався Абу Бакр у своїх твердженнях, як от: «Я неодмінно воюватиму з тими, котрі від-

діляють ритуальну молитву від закяту!». Понад те, оскільки Абу Бакр покладався на концепцію «релігії» у її всеохоплюючому сенсі, в якій законодавство, влада, публічний порядок та управління усі відіграють свою роль, і оскільки усі ці речі включаються в те, що охоплюється Шаріатом, не було зроблено чіткого розрізнення між доктриною й законом. Мета війн з віровідступниками полягала в тому, щоб змусити виконувати обов'язки громадян, котрі відмовилися виконувати свої обов'язки та зобов'язання членів ісламської спільноти, умми, чи громадян держави, примус до виконання таких обов'язків надихався набуттям легітимності завдяки релігії, і у вигляді патріотичного обов'язку релігія накладала на громадян виконання цієї справи, оскільки саме релігія була джерелом легальності та легітимності.

Серед чотирьох сунітських шкіл ісламської юриспруденції, школа Ханафі не визначила віровідступництво серед злочинів за які є встановлене Богом покарання, але радше обговорювала його в своїх працях у рубриці сіяр, або джихад та те, що з ним пов'язано. Ханафітські юристи проголосили без винятків, що жінка-віровідступниця не має бути засудженою до смертної кари. Хлопець, який досягнув віку, коли здатний робити власні судження, й здійснив акт віровідступництва, не має бути вбитим, але ув'язненим. Вони дотримувалися думки, що слід вбивати дорослого чоловіка-віровідступника, хоча вони не надавали коранічних доказів такої думки й цитували вище наведений хадис: «Якщо хтось змінить свою релігію, то вбийте його». Вони підтримували цей хадис, базований на консенсусі серед сподвижників Пророка, який стосувався необхідності ведення війни проти віровідступників в часи халіфату Абу Бакра у якості шляху запобігання соціальному хаосу. Ханафітські юристи були схильними розглядати віровідступництво у політичних термінах.

В школі Малікі, віровідступництво відноситься до тієї ж категорії, що й аз-зіна, або незаконні статеві зносини, але ця школа не дотримується думки, що за віровідступництво є визначене Богом покарання. Імам Малік посилався на ісламську законодавчу політику й неповноцінні хадиси, замість Боже-

ственної настанови, коли стверджував, що нерозкаяний віровідступник має бути вбитим. Позиція малікітів стосовно цього питання є такою, що віровідступник має бути страчений, незважаючи на те, чоловік це чи жінка.

Шафіїтська школа базує свій підхід на тих аятах Корану, в яких засуджується політеїзм, стверджуючи, що немусульманин може бути законно позбавленим життя лише у трьох випадках: повернення до невіри після того, як він увірував, перелюбу та вбивства. Імам Шафії підходив до питання про віровідступництво спираючись на наступні чотири аяти Корану: (1) «І воюйте з ними доти, доки не буде гноблення й усе поклоніння буде присвячене Одному Аллагу...» (8:39); (2) «...вбивайте багатобожників, де б ви їх не знайшли, беріть їх у полон, оточуйте їх і влаштовуйте проти них різні засідки; але якщо вони покаються, будуть звершувати молитву й давати закят, то звільніть для них шлях. Воістину, Аллаг — Прощаючий, Милосердний!» (9:5); «...А якщо хтось із вас відступить від своєї релігії та помре невіруючим, то марними стануть його вчинки у земному житті та житті наступному Такі будуть жителями вогню — і будуть вони там довіку!» (2:217); та (4) «Було відкрито тобі й тим, які жили раніше за тебе: «Якщо ти додаватимеш Мені рівних у поклонінні, то стануть марними твої вчинки й ти неодмінно будеш одним із тих, які втрачатимуть усе!»» (39:65). Перший аят імам Шафії цитував у якості підтвердження законності збройного конфлікту як засобу захисту свободи віросповідання та недопущення спроб примусом змусити людей змінювати свою релігію. Шафіїтська школа вважає, що віровідступництво слід карати смертю, оскільки воно є серйознішим та згубнішим, ніж початкова невіра, спираючись на той факт, що земні діяння віровідступника втрачають усіляку цінність і віровідступник втрачає надію на отримання прощення від Бога. Однак, ніщо з того, що міститься у чотирьох процитованих аятах Корану, не вказує на необхідність визначеного Богом покарання за віровідступництво.

В ханбалітській школі, віровідступника вважають таким, що має бути вбитий за свою невіру, не у якості застосування виз-

наченого Богом покарання, а спираючись на хадис «якщо хтось змінює свою релігію, то вбивайте його».

Деякі з цих позицій виявляють явне змішання між віровідступництвом у політичному сенсі та віровідступництвом у сенсі зміни персональних переконань та кредо. Понад те, відмінності між цими школами стосовно важливих деталей, які стосуються сутності питання, є очевидністю відсутності чіткого тексту, який, дотримуючись приписів ісламської юриспруденції, буде підтримувати заявку на те, що є визначене Богом покарання, - кара смерті, - за віровідступництво. Позиції, що їх обстоюють багато мусульманських юристів, містять алюзії на інтереси, котрі стосуються питань безпеки держави й суспільства та захисту внутрішнього фронту суспільства, базуючись на зв'язку, котрий, нібито, існує між віровідступництвом та актом ведення війни проти мусульманської спільноти та/або держави.

Школа шийтів-імамітів дотримується думки, що є два типи віровідступників: віровідступник, який народився мусульманином, і віровідступник, який колись навернувся до ісламу сповідуючи до того якусь іншу релігію. Перший має бути страченим негайно і йому не дається можливість покаятися. Якщо людина виявляє ініціативу каяття, її каяття не приймається; а отже, йому не дозволяється знову увійти в лоно ісламу. Віровідступнику другого різновиду надається можливість покаятися; якщо він кається, то його каяття буде прийняте, а якщо ні, то він має бути вбитим. Жінку не вбивають, а ув'язнюють. Прибічники цієї школи не розглядають віровідступництво як злочин, за який передбачається визначене Богом покарання; натомість, вони класифікують його серед злочинів з дискреційними покараннями.

Школа захірітів стверджує, що віровідступництво є злочином, за який існує передбачене Богом покарання, заявляючи, що коранічний аят «немає примусу в релігії» є скасованим, оскільки наприкінці свого життя Посланець Аллага наполягав на тому, що араби-язичники мають або навернутися до ісламу, або загинути від меча. Тому, цей аят має застосовуватися тіль-

ки по відношенню до певних людей — а саме, до юдеїв та християн.

Прихильники зайдитського мазгабу вірять, що віровідступник має отримати змогу покаятися перш ніж буде виконано смертний вирок. Мазгаб розглядає віровідступництво як оголошення війни віровідступником мусульманській спільноті, і якщо не в актуальному розумінні, то в потенційному.

Мало відрізняючись від інших юридичних шкіл, ібадитська школа постулює смертну кару для віровідступника, якщо той не кається.

Сум'яття, котре спостерігається у підході вчених до цього питання, зумовлене численними причинами: надмірною широтою концепції «релігії», яка охоплює юридичну систему і потребує застосування її по відношенню до усіх громадян, незважаючи на розмаїття їхніх переконань; і змішуванням акту зміни кимось своїх переконань з актом підриву основ релігії як такої, чи тенденцією пов'язувати зміну віри з ворожістю й неприязню по відношенню до мусульманської умми та спільноти, до того, що віровідступник стає ворогом за визначенням.

Коран визнає багато типів відмінностей, які відрізняють людей одне від одного, включаючи відмінності у вірі. А отже, він проголошує, що ті, котрі бажають вірувати, можуть увірувати, а ті, котрі бажають не вірувати, можуть не вірувати. Пророк заборонив мусульманам навіть думати про примусове навернення людей до ісламу, адже Бог сказав йому: Якби твій Господь побажав, то увірували б усі, хто живе на землі. Та чи зміг би ти примусити людей стати віруючими?» (10:99).

Свобода віросповідання захищається в Корані й забезпечується ним. Понад те, зважаючи на те, що такою є настанова Корану, то й Сунна теж має містити таку настанову. Коран роз'яснює, що покарання за зміну віри має настати в наступному житті, тоді як Сунна, подібним чином, роз'яснює, що, хоча зміна віри, не супроводжувана нічим більше, може інтерпретуватися як вияв ворожості по відношенню до умми, а отже, як загроза для її громадян та інтересів, тим не менш, немає визначеного покарання за це у земному житті.

Радше, покарання за скоєння такого вчинку має настати виключно у наступному житті, оскільки в такому випадку, він торкається винятково прав, котрі належать Творцю, а Він Сам і вимагатиме звітувати за дотримання Його прав, і станеться це у царстві вічності. А Господь знає краще.

Розділ шостий

Мусульманські вчені, звинувачені у віровідступництві

Деякі правителі в певні періоди нашої історії використували «покарання», яке є необґрунтованим – перетворюючи його на зброю, що їй вони могли застосувати по відношенню до своїх опонентів. Серед таких опонентів траплялися і видатні вчені, які протистояли тиранам і, коли ті намагалися узурпувати усю владу, усовіщали їх, наказували їм та забороняли. У відповідь, однак, такі деспоти ставали навіть ще більш агресивними. Мусульманська умма так і не винайшла механізму та засобів, що потрібні для імплементації різновиду взаємного консультування, який Бог приписав у найбільш виразній манері Пророку та мусульманській спільноті після його смерті. Деякі богобоязливі вчені намагалися виправити ситуацію, зробити так, щоб хоча б помірковані підвалини для взаємних консультацій були закладені і ті могли здійснюватися. Однак, більшість правителів намагалися приглушити такі голоси, незважаючи на той факт, що мета таких вчених полягала в тому, щоб не дати самим собі, мусульманській уммі та її тиранічним правителям зануритися у безодню авторитаризму.

Впродовж ісламської історії, вчені прагнули стати силою, яка могла б наглядати за тими, котрі перебувають при владі, й бути таким собі тиловим загоном. А отже, вони трактували коранічний термін «улі аль-амр» («ті, котрі наділені владою») як такий, що позначає як вчених, так і правителів. З кінцем ери праведних халіфів – які поєднували політичне бачення й

авторитет, здатність робити достовірні висновки на основі Корану та Сунни, а також визначати те, що служитиме для загального блага, шляхом взаємних консультацій та усіх інших засобів, що були у розпорядженні – вчені розуміли, що не можна дозволяти тим, хто при владі, вести справи умми на свій власний розсуд. Коли вчені з духовним баченням були позбавлені права участі в суспільних справах, різновид індивідуалізму правлячої еліти сконцентрувався й зміцнів у своїй цілісності.

З плином своєї історії, мусульманська спільнота стала свідком численних зловживань внаслідок відсутності єдності, незгоди, не зважання на Коран та на живий приклад Пророка, й тенденції поступового відлучення Корану від Сунни, замість того, щоб визнавати життєвий зв'язок між ними. На додачу до цього, проявився тренд відділяти Коран та Сунну від юриспруденції; ісламську доктрину від ісламського закону; і юриспруденцію ранніх вчених від юриспруденції більш пізніх; також проявилася тенденція розглядати твори імамів-засновників (Абу Ханіфи, Маліка, Шафії та Ібн Ханбаля) так, ніби вони є співмірними зі словами Самого Законодавця.

З того часу, як мусульманська спільнота відкинула Коран і була занурена у вир помилок та викривлень, її єдність була втрачена. Це почалося з повстання, яке сталося в часи правління третього праведного халіфа й призвело до його мученицької смерті, потім продовжилося смутами та інтригами, які призвели до Верблюжої битви й подій біля Сіффіну, за якими потягнулися поява сект та різних шкіл юриспруденції, а за тим – нова низка повстань та конфліктів між родинами, які прагнули правити й правилами. Аж до нашого часу, сталося безліч конфліктів між сунітами та шіїтами, суфіями й салафітами, салафітами й рештою мусульманської спільноти, традиціоналістами й модерністами, не кажучи вже про боротьбу, що триває між різноманітними ісламськими політичними сектами й партіями.

Огляд феномену звинувачення інших у віровідступництві й невірі міг би супроводжуватися довгим списком жертв, які пали впродовж усіх проміжків ісламської історії, і цей список

продовжує зростати, оскільки люди ще тільки мають повернутися до виконання приписів Корану. Пошук у книгах, присвячених опису біографій мусульманських вчених та історії мусульманської умми, виявив би незліченну кількість історій вчених, містиків та юристів, яких переслідували, виганяли й звинувачували у віровідступництві, атеїзмі та відхиленні від релігії. Реальні причини, через які вони постраждали, звісно, полягають у тому факті, що вони перейшли дорогу тому чи іншому правителю або прийняли такі погляди, які конфліктували з тими, котрі були у фаворі на той час, у фаворі тих, хто посідав владу, та у вчених з поганою репутацією. Однак, якщо люди чітко дотримуватимуться приписів Корану й відмовляться хоч якось відхилитися від того, що в ньому міститься, то вони зміцнять мусульманську спільноту й релігію, яку вона сповідує й запобіжать тій стражденній та сумній долі, якої вона продовжує зазнавати. А Господь знає краще.

ПІДСУМОК

Сутність того, що людям довірено бути намісниками Бога на землі, цілковито базується на повній та незмінній свободі вибору: «Немає примусу до релігії...» (2:256); «...ти повинен тільки передати одкровення, а відплата буде за Нами!» (13:40); і «Скажи: «Істина — від Господа вашого! Хто хоче, нехай вірує, а хто не хоче, нехай не вірує...» (18:29).

Це було би неможливо для Корану ствердити свободу людини та свободу її вибору у понад ніж 200 аятах, а потім карати тих, хто власне й користується цією свободою, таким жорстким покаранням, зокрема, у тому випадку, коли вони не роблять нічого, окрім завдання шкоди самим собі. Мусульманські юристи, які обстоюють смертну кару за віровідступництво, загалом, роблять так спираючись на той факт, що у ті часи, коли вони жили, віровідступництво у сенсі зміни особистих переконань часто було результатом цілковитої зміни позиції по відношенню до мусульманської спільноти та відки-

дання усього, що з нею пов'язане, її законів та культури. У такому випадку, невіра в релігію розглядалася як передумова для тотального заперечення усього того, на чому базувалася мусульманська спільнота.

Мета цього дослідження полягала у забезпеченні моделі для дуже потрібних серйозних студій, присвячених огляду ісламського спадку самими мусульманами. Коли правильне розуміння намірів та вищих цінностей Корану й Сунни почне поширюватися, це становитиме джерело сили того штибу, яка ніколи не може походити від простого фанатизму й сліпого поривання на захист ісламу; натомість, вона забезпечить мусульман засобом інформативної, цілеспрямованої обізнаності, яка велить поважати супротивників ісламу та його недоброзичливців.

Про автора

Таха Джабїр аль-Альванї є випускником університету Аль-Азгар та вченим, котрий здобув міжнародне визнання, й експертом у царинї правової теорії ісламу, юриспруденції (фікху), й методики фікху. Він також є автором численних праць та членом Академії ісламського фікху при ОІК.

Серія МІД «Книжки у скороченому викладенні» є цінним зібранням ключових публікацій інституту, написаних у стислій формі, щоб дати читачеві змогу збагнути суть основного змісту оригіналу.

Яке покарання передбачено законом за віровідступництво (аль-рідда), якщо таке існує, і як це співвідноситься з вимогою релігійної толерантності, що міститься в аяті Корану, 2:256: «Немає примусу до релігії»?

Відомо, що за все своє життя Пророк Мухаммад не засудив до смерті жодного віровідступника. Втім, протягом багатьох століть це питання залишається одним із найгостріших у мусульманському світі. Воно ж є причиною того, що сьогодні медіа звинувачують ісламську юриспруденцію у зневазі до прав людини та свободи самовираження.

Згідно Корану, забрати життя людини без законних підстав рівнозначно вбивству всього людства. Саме тому заради взаєморозуміння та справедливості, а також в ім'я свободи переконань, надзвичайно важливо чітко прояснити цю тему раз і назавжди.

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ

«Немає примусу у релігії»
Коран, 2:256

Міжнародний Інститут
Ісламської Думки